

характеризує шлях перетворення кожного члена сім'ї “із мети для себе” в “мету для всіх”. Безпосередньо до практики соціально-педагогічної діяльності належать два конкретних тлумачення принципу фамілієцентризму. Відповідно до першого, сім'я має право охороняти своє внутрішнє життя від зовнішнього втручання, за винятком випадків, визначених законом. Друге значення цього принципу розкривається у визнанні права сім'ї погоджуватися або не погоджуватися на допомогу з боку соціального педагога, залежно від власних уявлень та оцінок стану сімейних справ, приймати або не приймати цю допомогу [7, с. 36].

Таким чином, різноманітність проблем, які існують в сім'ях військовослужбовців, спричинює різноманітність напрямів, видів, форм і методів соціально-педагогічної діяльності. Ефективність цієї діяльності залежатиме від багатьох факторів. Одним із основних факторів є дотримання соціальним педагогом у процесі роботи з цією категорією сімей основних принципів соціально-педагогічної діяльності. Зазначені принципи соціально-педагогічної роботи з військовослужбовцями і їх сім'ями відображають її особливості, залежать від сфери застосування й характеру завдань, які необхідно виконати. Важливим є дотримання усіх принципів соціально-педагогічної роботи, оскільки усі вони є взаємопов'язаними та взаємодоповнючими.

Л і т е р а т у р а

1. Архипова С.П., Майборода Г.Я. Соціальна педагогіка: Навчально-методичний посібник. – Черкаси–Ужгород: “Мистецька лінія”, 2002. – 268 с.
2. Куликова Т.А. Семейная педагогика и домашнее воспитание. – М.,1999. – 254 с.
3. Семиченко В.А., Заслуженюк В.С. Психологія і педагогіка сімейного спілкування: Навч. пос. Для студ. ВНЗ. – К., 1998 – 214 с.
4. Савин Ю.В. Социальная работа в воинской среде: сущность, перспективы, резервы // Теория и практика социальной работы: отечественный и зарубежный опыт / Под ред. Т.Ф.Яркиной и В.Г.Бочаровой. – Т.1. – Москва-Тула, 1993. – С.292-300.
5. Соціальна педагогіка. Навчальний посібник / За ред. А.Й.Капської. – К., 2000. – С.40-41.
6. Социальная работа с военнослужащими и членами их семей / Под общ. ред. И.А.Липского. – М.: ВУ, 1996.– 234с.
7. Шеляг Т.В. Современная семья и социальная работа. – М.: Социально-технологический институт,1999. – 242 с.

*Завацька Л. М., Янченко Т. В.,
м. Чернігів*

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ТЕОРІЇ ВИХОВАННЯ П. НАТОРПА

Автори статті аналізують ідеї П. Наторпа як одного з основоположників соціальної педагогіки.

Недостатня розробленість питань, пов'язаних із методологічними та загальнотеоретичними засадами соціально-педагогічної діяльності, стримує

ефективність розвитку теорії і практики соціальної педагогіки. Адже формування власної методології призводить до розуміння шляхів вирішення актуальних проблем сучасного українського суспільства. Саме до таких методологічних джерел належить соціально-педагогічна теорія П. Наторпа (1854–1924рр.), німецького філософа та педагога, одного з фундаторів соціальної педагогіки. Науково-педагогічна спадщина П. Наторпа недостатньо вивчена у сучасній вітчизняній та зарубіжній педагогіці. Зокрема, розгляд основних соціально-педагогічних ідей вченого здійснено російською дослідницею М. Галагузовою.

Метою даної статті є аналіз філософсько-педагогічної спадщини П. Наторпа у контексті розвитку теоретико-методологічних засад сучасної соціально-педагогічної діяльності.

Як відомо, у 1899 р. П. Наторп написав книгу “Соціальна педагогіка“. У Росії вона була видана у 1911 р. Вчений спирався на педагогічну спадщину минулого і вважав себе послідовником І. Песталоцці. Про це свідчить ще один твір вченого “Песталоцці, його життя і його ідеї”, виданий у Росії у 1909 р. П. Наторп першим запровадив термін “соціальна педагогіка” у широкий науковий обіг. За його твердженням, “соціальні умови освіти та освітні умови соціального життя – ось тема цієї науки... Поняття соціальна педагогіка виражає принципове визнання того факту, що виховання індивідуума обумовлене соціальними причинами” [2, с. 300]. Тобто так, досить чітко автор визначає предмет соціальної педагогіки.

Обґрунтування поняття “соціальна педагогіка” відбувається за допомогою дослідження взаємозв’язку між людиною та суспільством. Сутність такого взаємозв’язку П. Наторп розуміє у такий спосіб: “Людина стає людиною тільки у людському суспільстві. І навпаки: існує і розвивається людське суспільство тільки завдяки освіті його членів.” [2, с. 301]. Причому поняття “освіта” вчений використовує у дуже широкому сенсі і наближає його до значення поняття “виховання”. П. Наторп наголошує, що основні умови виховання особистості полягають у специфіці суспільного життя.

Педагогіка має визнавати думку, що без суспільства не існує виховання. П. Наторп на перший план висуває питання про виховання волі людини. Цікавим, на наш погляд, є трактування П. Наторпом понять “воля” та “виховання волі”. Під “волею” вчений розуміє свідоме дотримання норм соціальної поведінки, а відтак “виховання волі” є щонайменше одним із аспектів соціального виховання або взагалі ні чим іншим, як соціальним вихованням.

Залучення дитини до суспільного життя є могутнім освітнім і виховним чинником, “розширенням власного “я” [2, с. 303]. Становлення “я-концепції” дитини за таких умов вимагає створення сприятливого соціального середовища, що є актуальним і у контексті сучасної теорії та практики соціально-педагогічної діяльності. Окрім того, П. Наторп наголошує, що батьки і педагоги повинні враховувати безперервність впливу соціуму на формування особистості дитини. Саме тому доцільною є така організація життєдіяльності дитини, коли можливо нівелювати негативний вплив соціального середовища на неї. Автор вважає школу головною ланкою соціального виховання.

Важливим етапом процесу становлення особистості є формування свідомості людини. Жоден індивід не залишається “замкненим” для інших людей. Усі члени суспільства піддаються взаємовпливу з боку соціального середовища. П. Наторп переконаний, що активна діяльність, яка притаманна іншим людям, безпосередньо впливає на нашу свідомість і розвиває нашу власну самодіяльність. Для характеристики цього явища вчений вживає поняття “освітня спільнота”. Ефективний вплив суспільства на особистість можливий за умови активності людини. “Той, хто отримує, у свою чергу, стає тим, хто пробуджує, тобто дає. У цьому секрет того, що, навчаючи, ми вчимося, виховуючи, самі виховуємося.” [2, с. 305]. Саме тому неабияке значення має особистість педагога. Тільки щира і зацікавлена людина досягне успіху у вихованні дітей. На думку П. Наторпа, “розумові лінощі вихователя і вихованця” перетворюють навчання і виховання на гідну презирства механічну діяльність.

Основою виховної діяльності вчений вважає використання соціального досвіду, накопиченого не тільки сучасниками, а й попередніми поколіннями. У цьому сенсі процес виховання стає близьким до соціалізації. П. Наторп наголошує, що без розуміння цього факту неможлива виховна діяльність.

Дуже актуальною є думка про те, що одним із показників соціальної сутності людини є наша мова. Важко переоцінити її значення для пізнання і формування свідомості особистості. Враховуючи потребу людини у постійному використанні мовних навичок та у спілкуванні, говорити, навіть теоретично, про виховання окремої особистості поза межами суспільства “не психологічно, а тим більш не педагогічно” [2, с. 307].

П. Наторп зазначає, що свідомість і самосвідомість людини зумовлена суспільством, залежить від суспільних законів. У свою чергу, свідомість окремої людини і “спільна соціальна свідомість” впливають на волю, що трактується, як усвідомлена необхідність дотримання норм поведінки. Кожна людська спільнота вимагає спільноти волі, тобто життя за законами суспільства. Формування навичок такого співжиття у соціумі і є завданням виховання та педагогіки загалом.

Але П. Наторп розглядає ще одне завдання педагогіки, котре він висловлює у формулі “створення соціальних умов освіти і освітніх умов суспільства”, і одночасно визначає його як предмет соціальної педагогіки. Основою соціально-педагогічної діяльності автор визначає формування свідомості та волі, тобто свідомого ставлення до законів суспільного життя, а соціальну педагогіку називає вченням про виховання [2, с. 310]. “Поняття соціальної педагогіки виражає принципове визнання того факту, що виховання індивідуума в усіх суттєвих відношеннях зумовлене соціальними причинами, так само, як, з іншого боку, надання людської сутності соціальному життю головним чином залежить від відповідного виховання індивідуумів, які живуть у цьому суспільстві” [2, с. 311].

Знання законів розвитку суспільства сприяє розумінню впливу суспільства на людину. Тому соціальна педагогіка не може ухилитися від вивчення питання про основні закони суспільного життя. П. Наторп, спираючись на думку Платона, зазначає, що закони розвитку суспільства і закони розвитку окремої людини тотожні. Основним таким законом вчений вважає закон концентрації свідомості та збагачення світогляду. Головні сходинки, які проходить кожна окрема людина у своєму розвитку, – а саме,

через діяльність і управління волею до закону розуму, – повинен проходити і розвиток людської спільноти. У цьому контексті соціальна педагогіка наближається до прагматичної педагогіки Д. Дьюї, ідеї якого, зокрема, про роль діяльності у формуванні особистості, були поширені у той же час (на початку ХХ ст.).

П. Наторп наголошує, що основні форми соціального життя, основні види соціальної діяльності та особливі форми соціальної організації мають слугувати безпосередньо справі виховання кожної окремої людини. Отже, мова йде про вплив соціального середовища на соціалізацію та становлення особистості дитини. При цьому вчений переконаний, що первинний вплив соціальна спільнота здійснює на волю людини. П. Наторп вважає, що свідомість і самосвідомість, які безпосередньо пов'язані з волею особистості, розвиваються тільки у суспільстві у результаті багатосторонньої дії соціальних ідей та законів, поглядів інших людей.

Основою теорії виховання волі є життя у суспільстві. Причому, на думку П. Наторпа, до уваги слід брати не тільки стосунки між людьми, а й ставлення особистості до сім'ї, держави і людства у цілому.

Вчений розглядає і ті виняткові випадки, коли суспільство не здійснює виховного впливу на особистість, її волю та моральні погляди і поведінку. Це відбувається тоді, коли індивід підпорядковується не за своїм бажанням силі іншої людини. У такий спосіб П. Наторп визначає провідні принципи соціально-педагогічної діяльності, принцип природовідповідності та гуманізму. Суспільство, у якому одні його члени підпорядковуються іншим, не є виховним середовищем та суспільною спільнотою. Під спільнотою автор розуміє таке суспільство, у якому духовні надбання є спільними і ними користуються на рівних правах усі члени суспільства. Виховання та освіта будуть мати позитивні результати, якщо їх завдання реалізовуватимуться у формі взаємообміну, наприклад, бесіди. Справжнє навчання, тобто навчання, результатом якого є розуміння сутності предметів або явищ, а не просто прийняття на віру чужих поглядів, – є, безперечно, у той же час і вихованням, тому що навчання, розвиток розумових здібностей неможливі без формування волі.

Таким чином, П. Наторп пропонує програму соціально-педагогічної діяльності, метою якої є “естетичне суспільство” як ідеальна форма соціального середовища, що створене у результаті виховання свідомості та волі усіх членів суспільства. Його соціально-педагогічні ідеї синтезують вчення про суспільство та вчення про виховання. П. Наторп був переконаний у соціальній зумовленості мотивів, здібностей і характеру особистості, а також у соціальній природі виховного процесу.

Соціально-педагогічна теорія П. Наторпа, центральною ідеєю якої виступає проблема впливу соціального середовища на виховання та формування особистості, суспільної зумовленості виховання, а також зворотного впливу виховання і освіти на суспільне життя, зважаючи на поліваріантність сучасних методологічних платформ у пізнанні складних соціально-педагогічних явищ, заслуговує відповідної уваги науковців і практиків.

Л і т е р а т у р а

1. Актуальные проблемы истории педагогики Запада (1871 – 1917) / Под ред. С. Л. Мендлинной . – М., 1981. – С. 15 – 16.

2. История социальной педагогики / Под ред. М. А. Галагузовой. – М., 1999. – С. 300 – 312.
3. Наторп П. Социальная педагогика. – СПб.: Книгоиздательство О. Богдановой, 1911. – 360 с.

**Вольнова Л. М.,
м. Київ**

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Анализируется сущность психологической компетентности специалиста сквозь призму понятий “психологическая культура”, “компетентность”, “профессиональная компетентность”; представлены рекомендации по развитию психологической компетентности студентов – социальных педагогов.

Сучасна освіта припускає своєю основною метою духовно розвинену освічену особу. Освіта, яка є необхідною складовою культури взагалі, будується на особово-орієнтованому підході, котрий забезпечує свободу вибору з метою задоволення освітніх, духовних і культурних потреб особи [18]. Водночас, входження особи в світ життєвих значень і культурної діяльності складає об'єкт педагогічної роботи. У зв'язку з цим, сучасні вимоги до фахівців в області підготовки до роботи у сфері “людина-людина”, зокрема, до соціально-педагогічної діяльності, неможливо уявити без формування професійної культури й, особливо, психологічної.

Як указує Л. С. Колмогорова, психологічна культура “включає грамотність і компетентність в психологічному аспекті розуміння людської суті, внутрішнього світу людини та самого себе, людських відносин і поведінки, гуманістично-орієнтовану ціннісно-смыслову сферу, розвинуту рефлексію, а також творчість у власному житті” [11, 52]. Саме в рамках психологічної культури – як її складова та необхідний компонент – виділяється рядом авторів [5; 12; 17] психологічна компетентність.

Останніми роками проблема психологічної компетентності майбутнього фахівця привертає все більше увагу дослідників і практиків. Різними вченими запропоновані теоретичні моделі компетентності, визначені її роль у сфері педагогічної діяльності та в системі підготовки педагогічних кадрів, а також місце в структурі професійної компетентності.

Теоретичний аналіз також показує, що сьогодні вивчені такі компоненти психологічної компетентності майбутнього фахівця: професійна самосвідомість (Д. В. Розін), ефективні стилі діяльності (Н. В. Кузьміна, А. К. Маркова) та педагогічного спілкування (С. Л. Бранченко, Г. А. Ковальов, С. А. Шеїн), психологічні уміння, комунікативна компетентність (Ю. М. Жуков, Л. А. Петровська), професійно-значущі особові якості (Ф. М. Гоноболін, І. М. Юсупов). Закономірно виникає ряд психологічних досліджень, що розглядають різні аспекти професійної психологічної підготовки фахівця в педагогічному вузі (Е. І. Ісаєв, А. В. Петровський, А. І. Щербаков).